

Opvang en ondersteuning voor slachtoffers van huiselijk geweld én hun huisdieren in Nederland

Leonie Bakker, Rianne Haaijema & Janine Janssen*

1. Inleiding

Verschillende filosofen hebben zich door de eeuwen heen uitgesproken over mensen die dieren slecht behandelen en de mogelijke relatie met een verharding van hun intermenselijke omgang.¹ John Locke schonk hier in de zeventiende eeuw al aandacht aan, en ook Immanuel Kant veronderstelde dat de manier waarop iemand met dieren omgaat veel zegt over wie diegene is als mens.² Ook in wetenschappelijk onderzoek heeft de relatie tussen geweld van mens tegen dier en geweld tegen mensen al langere tijd belangstelling, voornamelijk in landen als Groot-Brittannië en de Verenigde Staten. Sterker nog, het is het meest beschreven onderwerp in de literatuur over de relatie tussen mensen en andere dieren.³ Het mogelijke verband tussen gewelddadig gedrag tegen dieren en gewelddadig gedrag tegen mensen wordt ook wel de *cruelty link* genoemd. Er worden verschillende kanttekeningen geplaatst bij dit mogelijke verband, waaronder een gebrek aan kennis over de richting en sterkte van dit verband, en het gebrek aan oog voor dierenwelzijn.⁴

In Nederland was het verkennend onderzoek van Garnier en Enders-Slegers in 2012 een van de eerste empirische onderzoeken naar de relatie tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling.⁵ Resultaten van dit onderzoek bevestigden internationaal onderzoek: vrouwelijke slachtoffers van huiselijk geweld rapporteren met

* Leonie Bakker, MSc LLM is docent (International) Social Work aan de Hogeschool van Arnhem Nijmegen en de Associate Degrees Academie Roosendaal. Tevens werkt zij als onderzoeker bij de Kenniskring van het Centre of Expertise Veiligheid en Veerkracht aan Avans Hogeschool. Rianne Haaijema is directeur/bestuurder van de stichting Mendoo. Prof. dr. Janine Janssen is hoofd onderzoek van het Landelijk Expertise Centrum Eer Gerelateerd Geweld van de Nationale Politie, lector Veiligheid in Afhankelijkheidsrelaties aan Avans Hogeschool en de Politieacademie, bijzonder hoogleraar Rechtsantropologie aan de Open Universiteit en tevens voorzitter van de redactie van PROCES.

- 1 J. Janssen, 'Waarom de Criminologie mij dierbaar is: een persoonlijk pleidooi voor non-speciesisme', Boom Criminologie 2019.
- 2 M. Hardeman, 'De cruelty link op papier en in de praktijk. Een onderzoek naar de relatie tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld', PROCES, 2013, 4, p. 266-277.
- 3 Janssen 2019.
- 4 J. Janssen, *Waarom de Criminologie mij dierbaar is: een persoonlijk pleidooi voor non-speciesisme*, Boom Criminologie 2019.
- 5 W. Garnier & M.J. Enders-Slegers, *Huiselijk geweld en dierenmishandeling in Nederland: Een verkennend onderzoek naar de relatie tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling onder vrouwelijke slachtoffers van huiselijk geweld*, Zwolle: Kadera Aanpak Huiselijk Geweld 2012.

regelmaat dat hun partner ook hun huisdieren mishandelde.⁶ Dat huisdierbezitters vaak bereid zijn om grote en pijnlijke offers te brengen voor hun huisdier werd ook bevestigd: uit het onderzoek blijkt dat de beslissing om de huiselijk-geweldsituatie te ontvluchten beïnvloed werd door zorgen om het dier, en dat diezelfde zorgen er met regelmaat voor zorgden dat het slachtoffer langer in de onveilige situatie bleef. Hoewel uit verscheidene onderzoeken blijkt dat een integrale aanpak van huiselijk geweld en dierenmishandeling nodig is,⁷ is er nog beperkt zicht op hoe de huidige situatie in Nederland geregeld is. Er wordt slecht geregistreerd in hoeveel zaken van huiselijk geweld ook een huisdier betrokken is en tegen welke beperkingen slachtoffers en professionals aanlopen. Wel is duidelijk dat er in veel opvanglocaties voor slachtoffers geen mogelijkheid is om een huisdier mee te nemen.⁸

In Nederland houdt stichting Mendoo zich bezig met de relatie tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling. Zij creëert opvangmogelijkheden voor de huisdieren, waarbij het belang van samenblijven van dier en eigenaar vooropstaat. Zij zet daarbij in op een beleid waarbij slachtoffers zich geen zorgen hoeven te maken over hun huisdier, maar ervan uit kunnen gaan dat er in het hersteltraject ook aandacht voor het dier is. Inmiddels werkt Mendoo samen met elf opvanglocaties in Nederland die diertoeankelijk zijn.⁹

In deze bijdrage doen wij verslag van een verkennend onderzoek naar het verband tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling én de Nederlandse situatie met betrekking tot hulp voor en ondersteuning van slachtoffers én hun huisdieren. Hiervoor hebben we een literatuurstudie uitgevoerd en registraties van Mendoo geanalyseerd. Op basis van deze bevindingen willen we antwoord geven op de vraag: *Wat is de actuele Nederlandse status met betrekking tot ondersteuning en opvang van slachtoffers van huiselijk geweld en hun huisdier?*

In paragraaf 2 leggen we uit hoe we dit onderzoek hebben opgezet en hoe we methodisch te werk zijn gegaan. Ook geven we daar onze deelvragen weer. In paragraaf 3 beschrijven we de resultaten van onze literatuurstudie, waarbij we een schets geven van de aard van huiselijk geweld, kindermishandeling en dierenmishandeling en inzoomen op de kenmerken van de relatie tussen mens en dier. In paragraaf 4 beschrijven we de resultaten van de analyse van registraties van Mendoo. Op basis van deze analyse wordt een actuele schets gegeven van de huidige Nederlandse situatie wanneer het gaat om de opvang en ondersteuning van slachtoffers en hun huisdier. In paragraaf 5 sluiten we af met een korte conclusie.

6 Garnier & Enders-Slegers 2012.

7 F.R. Ascione, C.V. Weber & D.S. Wood, 'The abuse of animals and domestic violence: A national survey of shelters for women who are battered', *Society and Animals* 1997a, 5, p. 205-218; C.P. Flynn, 'Battered Women and Their Animal Companions: Symbolic Interaction Between Human and Non-human animals', *Society & Animals* 2000, 2, p. 99-127; F.R. Ascione e.a., *Animal abuse and developmental psychopathology: Recent research, programmatic and therapeutic issues and challenges for the future*, Londen: Elsevier 2010.

8 Janssen 2019; www.Mendoo.nl.

9 Blijf groep Amsterdam sinds 2016, Kadera Enschede sinds 2018, in 2019 volgden Haarlem, Wormerveer, Alkmaar en Almere, in 2021 Wender Groningen en sinds 2022 ook de Moviera-locaties in Utrecht, Apeldoorn, Arnhem en Nijmegen.

2. Methoden en onderzoeksvragen

2.1 Methoden

Het verkennend onderzoek is gestart met een literatuurstudie waarbij is ingezoomd op huiselijk geweld, kindermishandeling en dierenmishandeling (aard en omvang in Nederland) én de relatie daartussen. Informatie over de aard en omvang in Nederland is verkregen door gebruik te maken van beschikbare informatie bij landelijke kenniscentra en databanken, waaronder het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De literatuur die is geanalyseerd om meer zicht te krijgen op de relatie tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling is grotendeels geschreven in de jaren negentig van de vorige eeuw. Recente wetenschappelijke literatuur is schaars, zeker wanneer het specifiek gaat om de ondersteuning en opvang van slachtoffers en hun huisdier.

Naast de literatuurstudie is gebruikgemaakt van geregistreerde data, aangeleverd door Mendoo. Alle (landelijke) hulpvragen die bij Mendoo binnenkomen, worden verwerkt en geregistreerd. Om zicht te houden op de situatie en de ontwikkelingen binnen gemeenten een opvangorganisaties wordt ook de status per centrumgemeente en gekoppelde opvanglocatie(s) opgenomen in het registratiesysteem.¹⁰ Op basis van deze informatie geven we een overzicht van de centrumgemeenten en opvanglocaties in Nederland en hun status met betrekking tot diertoegankelijkheid. We schetsen hierbij de door Mendoo meest gehoorde argumenten voor het wel of niet diertoegankelijke beleid. Een tweede bron van informatie is een registratie die Mendoo vanaf 2014 tot op heden bijhoudt met betrekking tot het aantal dieren dat zij als organisatie heeft ondergebracht of heeft opgevangen in het geval van huiselijk geweld. Op basis van deze registratie schetsen we een beeld van welke opvanglocaties de afgelopen jaren de meeste huisdieren hebben opgevangen en om welke diersoorten het gaat. Als laatste bron van data maken we gebruik van resultaten van een enquête uitgezet door Mendoo onder slachtoffers. Deze enquête is uitgevraagd in 2017. In totaal hebben 42 personen deze enquête ingevuld. De enquête bevat 17 vragen die zich richten op demografische gegevens, aard van het huiselijk geweld, aanwezige kinderen en aanwezige huisdieren.¹¹ Op basis van de enquête schetsen we een beeld van behoeften en mogelijke gevolgen van het huidige beleid.

2.2 Onderzoeksvragen

Om de hoofdvraag zo volledig mogelijk te beantwoorden richten we ons op de volgende deelvragen:

- *Wat is de aard en omvang van huiselijk geweld, kindermishandeling en dierenmishandeling in Nederland?*
- *Welke rol spelen huisdieren (mogelijk) in het leven van slachtoffers van huiselijk geweld?*

10 Deze registraties zijn uniek: geen andere bron of registratie stelt ons in staat om zicht te krijgen op de Nederlandse situatie.

11 De kwaliteit van deze data is beperkt: veel vragen zijn niet of gedeeltelijk beantwoord.

- *Hoe toegankelijk zijn Nederlandse opvanginstellingen voor slachtoffers met huisdieren?*

De eerste twee deelvragen proberen we zo goed mogelijk te beantwoorden met de resultaten van de literatuurstudie. Nationale data geven ons inzicht in de aard en omvang van de problematiek in Nederland. Op basis van (internationale) literatuur krijgen we inzicht in de relatie tussen mens en dier, waarbij we ook inzoomen op deze relatie in de situatie van huiselijk geweld. De derde deelvraag richt zich op de huidige Nederlandse situatie wanneer het gaat om opvang van slachtoffers en hun huisdier. Deze vraag proberen we te beantwoorden op basis van de gegevens van Mendoo.

3. Bevindingen literatuurstudie

3.1 Huiselijk geweld in Nederland

Om zicht te krijgen op de Nederlandse situatie met betrekking tot opvang en ondersteuning van slachtoffers van huiselijk geweld en hun huisdier, moet eerst helder zijn wat we onder huiselijk geweld verstaan. Huiselijk geweld kent een verscheidenheid aan vormen. Het geweld hoeft niet fysiek van aard te zijn, maar kan ook psychisch of seksueel getint zijn, of een combinatie daarvan.¹² Kenmerkend voor huiselijk geweld is de veronderstelde relatie tussen pleger en slachtoffer en het seriële karakter.¹³ Dit laatste wordt vaak omschreven als de ‘cyclus van geweld’: opbouw van spanning, geweldsexplosie, fase van ontspanning en opnieuw opbouw van spanning. In maart en april van 2020 gaven 1,2 miljoen Nederlanders van 16 jaar of ouder (8%) aan in de voorgaande twaalf maanden slachtoffer te zijn geweest van huiselijk geweld. Bij 820.000 van hen had dit een structureel karakter: zij maakten het (bijna) dagelijks, wekelijks of maandelijks mee. Van seksueel geweld – binnen of buiten de huiselijke kring – werden 1,6 miljoen 16-plussers slachtoffer. Voor 185.000 van hen was dit structureel. Dat blijkt uit de Prevalentiemonitor Huiselijk Geweld en Seksueel Geweld die het CBS heeft uitgevoerd op verzoek van het WODC.¹⁴

3.2 Kindermishandeling

In Nederland zijn er twee studies uitgevoerd naar de prevalentie van kindermishandeling; een zelfrapportagestudie onder scholieren in de eerste vier jaar van het voortgezet onderwijs en een informantstudie naar mishandeling onder jongeren.¹⁵ Uit de zelfrapportagestudie onder scholieren blijkt dat 25% van de scholieren uit de eerste vier jaar van het voortgezet onderwijs aangeeft dat zij ooit te maken

12 L.M. Van der Knaap, F.E. Idrissie & S. Bogaerts, ‘Daders van huiselijk geweld’, *Onderzoek en Beleid* 2010, Boom Juridische uitgevers.

13 Janssen 2019.

14 Impactmonitor huiselijk geweld en kindermishandeling (cbs.nl).

15 R. Schellingerhout & C. Ramakers, *Scholierenonderzoek Kindermishandeling*, Den Haag: WODC, Ministerie van Veiligheid en Justitie 2017; L. Alink e.a., *NPM 2017: Nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen*, Leiden: Leiden University, Institute of Education and Child Studies/TNO Child Health 2018.

hebben gehad met kindermishandeling; 12% van de scholieren geeft aan in het afgelopen jaar slachtoffer te zijn geweest van kindermishandeling. Op basis van de informantenstudie en gegevens van Veilig Thuis¹⁶ wordt geschat dat in 2017 tussen de 90.000 en 127.000 kinderen van 0 tot en met 17 jaar te maken hebben gehad met kindermishandeling. Dit komt neer op een schatting van 3% van het totale aantal kinderen.

Uit (internationaal) onderzoek blijkt dat kindermishandeling vaker voorkomt in families waar ook partnergeweld plaatsvindt dan in gezinnen waar dit niet speelt.¹⁷ Kindermishandeling is te onderscheiden in twee vormen: kinderen kunnen zelf slachtoffer zijn van huiselijk geweld of aanwezig zijn in een huishouden waar huiselijk geweld plaatsvindt en hiervan getuige zijn. Volgens het Nederlands Jeugdinstituut is tussen de 30 en 60% van de kinderen die getuige is van huiselijk geweld ook slachtoffer van geweld.¹⁸ De gevolgen van kindermishandeling zijn ernstig en divers van aard. Volgens het Nederlands Jeugdinstituut krijgt ongeveer 40% van de kinderen die met regelmaat huiselijk geweld meemaken, posttraumatische klachten. Uit verschillende studies¹⁹ blijkt dat kinderen die slachtoffer zijn van huiselijk geweld vaker agressief, antisociaal en angstig gedrag laten zien, en een groter risico lopen op het ontwikkelen van depressies, een laag zelfbeeld en aan een trauma gerelateerde symptomen. Meerdere studies laten tevens zien dat slachtofferchap een belangrijke factor speelt in het ontwikkelen van gewelddadig en crimineel gedrag op latere leeftijd.²⁰

3.3 Dierenmishandeling en de cruelty link

In bijna de helft van alle Nederlandse huishoudens zijn één of meerdere huisdieren aanwezig, blijkt uit het huisdierenpopulatieonderzoek uitgevoerd door Dibevo en de Nederlandse Voedingsindustrie Gezelschapsdieren.²¹ Er wordt geschat dat er in Nederland in 2020 bijna 27 miljoen huisdieren werden gehouden.²² Ondanks het grote aantal huisdieren is er weinig bekend over hoe huisdiereigenaren met hun huisdieren omgaan, zeker wanneer het gaat om verwaarlozing en/of mishandeling. De registratie van dierenmishandeling is slecht. Wel blijkt uit veelvuldig weten-

16 Alink e.a. 2018.

17 E.A., Tajima, 'The relative importance of wife abuse as a risk factor for violence against children', *Child Abuse Negl.* 2000, 24, p. 1383-1398.

18 www.movisie.nl/publicatie/factsheet-huiselijk-geweld-2021.

19 J.L. Edleson 1999; T.M. Achenbach & C. Edelbrock, *Manual for the Child Behavior Checklist and Revised Child Behavior Profile*, Burlington: University of Vermont Department of Psychiatry 1983; R.R. Silva e.a., 'Stress and vulnerability to posttraumatic stress disorder in children and adolescents', *American Journal Psychiatr.* 2000, 157, p. 1229-1235; L.A. McCloskey & M. Walk, 'Posttraumatic stress in children exposed to family violence and single-event trauma', *J. Am. Acad. Child Adolesc. Psychiatr.* 2000, 39, p. 109-115.

20 J.L. Edleson 1999; B. Rivera & C. Widom, 'Childhood victimization and violent offending', *Violence & Victims* 2000, 5, p. 19-35.

21 <https://dibevo.nl/pers/coronacrisis-zorgt-voor-piek-in-huisdierbezit>.

22 In 2020 is het aantal huisdieren in Nederland significant gestegen ten opzichte van voorgaande jaren als gevolg van de start van de coronacrisis. Over de jaren 2020 en 2021 is het aantal huishoudens dat een huisdier houdt met bijna 2% toegenomen (150.000 huishoudens); Nederlandse Voedingsindustrie 2022.

schappelijk onderzoek dat er sprake is van een relatie tussen huiselijk geweld, kindermishandeling en de mishandeling of verwaarlozing van huisdieren.²³ Uit dit onderzoek blijkt dat in gezinnen waar huiselijk geweld plaatsvindt, ook regelmatig dierenmishandeling voorkomt. Dieren raken dan als gezinslid betrokken bij de cyclus van huiselijk geweld en worden slachtoffer van dreiging of daadwerkelijk letsel.²⁴

Gebaseerd op internationaal onderzoek varieert het aandeel zaken van huiselijk geweld waarin ook het aanwezige dier wordt mishandeld tussen de 25 en 85%.²⁵ Een mogelijke verklaring voor deze grote variatie is een verschil in gekozen onderzoeksdesign, waaronder de meegenomen onderzoekspopulaties.

Ascione concludeerde, op basis van onderzoek in een opvanghuis voor mishandelde vrouwen, dat 71% van de mishandelde vrouwen rapporteerde dat hun partner ook had gedreigd hun huisdier te mishandelen of dit ook gedaan had. In een andere studie²⁶ werd gevonden dat mishandelde vrouwen ongeveer drie keer vaker rapporteerden dat hun partners hun huisdier mishandelden dan vrouwen die geen slachtoffer waren van huiselijk geweld. Uit ander onderzoek uitgevoerd onder vrouwelijke slachtoffers van huiselijk geweld blijkt dat de dader in een kwart van de gevallen dierenmishandeling pleegt.²⁷

In ander onderzoek van Ascione is aan medewerkers van vijftig verschillende opvanglocaties in Amerika gevraagd of vrouwelijke slachtoffers tijdens hun verblijf ook spraken over incidenten met dierenmishandeling in het huishouden.²⁸ Van alle ondervraagde medewerkers gaf 85% aan dat vrouwelijke slachtoffers spraken over de aanwezigheid van deze incidenten in hun huishouden. In datzelfde onderzoek is medewerkers de vraag gesteld in hoeverre aanwezige kinderen spraken over incidenten met dierenmishandeling. Hierop werd door 65% van de ondervraagde medewerkers geantwoord dat de door hen gesproken kinderen aangaven dat incidenten met dierenmishandeling voorkwamen.

Er zijn kanttekeningen die geplaatst moeten worden bij de veronderstelling van de *cruelty link* en het onderzoek dat zich richt op dit verband. Allereerst is er onduidelijkheid over de definities van dierenmishandeling en gewelddadig gedrag. Afhankelijk van de definities die gehanteerd worden, blijft onduidelijk over welke concrete gedragingen men spreekt. Dat is ook in voornoemde onderzoeken zo: dierenmishandeling kan variëren van slaan, schoppen en verwaarlozing tot aan het

23 J. Garbarino, 'Protecting Children and Animals from Abuse', in: F.R. Ascione & P. Arkow, *Child Abuse, Domestic Violence, and Animal Abuse: Linking the Circles of Compassion for Prevention and Intervention*, Purdue University Press 1999; P. Arkow, 'The relationships between animal abuse and other forms of family violence', *Family Violence and Sexual Assault Bulletin* 1996, 12, p. 29-34; F.R. Ascione, 'Children who are cruel to animals: A review of research and implications for developmental psychology', *Anthrozoos* 1993, 6, p. 226-247.

24 N. Taylor & H. Fraser, 'Companion Animals and Domestic Violence: Rescuing Me, Rescuing You', *Palgrave Studies in Animals and Social Problems* 2019; F.R. Ascione, 'Battered women's reports of their partners' and their children's cruelty to animals', *Journal of Emotional Abuse* 1998, 1, p. 119-133.

25 M. Hardeman 2013.

26 Ascione, Weber & Wood 1997a.

27 C.A. Simmons & P. Lehmann, 'Exploring the Link Between Pet Abuse and Controlling Behaviors in Violent Relationships', *Journal of interpersonal violence* 2007, 9, p. 1211-1222.

28 Ascione, Weber & Wood 1997a.

schreeuwen naar het dier of dreigen met geweld. De afbakening in de verschillende onderzoeken is niet eenduidig. Het formuleren van een eenduidige definitie is een belangrijke stap in het verkrijgen van inzicht in de aard en prevalentie.²⁹ Een andere kanttekening is het gebrek aan inzicht en kennis over de sterkte van het aanwezige verband. In de meerderheid van onderzoek wordt hier geen uitspraak over gedaan.³⁰ De aanwezigheid van een causaal verband is niet bewezen, en het ontbreekt aan kennis over de volgorde waarin dit verband tot uiting komt: vond de dierenmishandeling óf het gewelddadig gedrag tegen mensen eerst plaats?

3.4 *De relatie tussen mens en andere dieren*

Om te begrijpen waarom aandacht voor huisdieren in situaties van huiselijk geweld (en het hersteltraject) belangrijk is, is het goed stil te staan bij de kenmerken van de relatie tussen mens en andere dieren.³¹ De meeste dier-mensrelaties zijn circulair: door constante zorg en empathische interactie versterkt de relatie continu.³² Deze interactie richt zich zowel op fysieke aanraking als op non-verbale en verbale interactie. Door de aanwezigheid van empathie verdwijnt de hiërarchie van mens over dier en ontstaat er een liefdevolle relatie.³³ De meeste huisdierbezitters zien hun huisdieren als familieleden,³⁴ waarbij deze een belangrijke bron van affectie en steun zijn, met name tijdens grote veranderingen in iemands leven, zoals een scheiding of het overlijden van een partner of kind.³⁵ Huisdieren bieden dan een gevoel van veiligheid of dragen bij aan het proces van heling na een *big life* event. Ook slachtoffers van huiselijk geweld verklaren dat een huisdier vaak van grote betekenis was en zij het dier zien als een familielid.³⁶ Dit wordt versterkt door de aanwezige eenzaamheid waar slachtoffers van huiselijk geweld vaak mee te maken hebben, waarbij slachtoffers weinig menselijk contact hebben en huisdieren mogelijk een grotere rol gaan spelen in hun leven.³⁷ Uit onderzoek onder mishandelde vrouwen in opvanglocaties kwam naar voren dat drie vierde van de vrouwen hun huisdier als (heel) belangrijk ziet. Voor ongeveer de helft van de vrouwen was het huisdier een belangrijke bron voor steun en toeverlaat.³⁸ Met name de vrouwen die een sterke emotionele band met hun huisdier hadden, meldden dat hun huisdier ook direct slachtoffer van het geweld was. Dit kan mogelijk verklaard worden doordat de pleger het dier vaker gebruikte in het geweld wanneer het slachtoffer gehecht was aan het dier.

29 Hardeman 2013; Janssen 2019.

30 Hardeman 2013; Janssen 2019.

31 Deze term wordt door criminologen en andere sociale wetenschappers gebruikt in plaats van 'non-human' om daarmee uit te drukken dat de mens niet centraal staat en dat andere soorten net zo belangrijk zijn. Zie ook Janssen 2019.

32 Taylor & Fraser 2019.

33 Taylor & Fraser 2019.

34 C.P. Flynn, 'Battered Women and Their Animal Companions: Symbolic Interaction Between Human and Nonhuman animals', *Society & Animals* 2000, 2, p. 99-127.

35 A. Albert & K. Bulcroft, 'Pets, families and the life course', *Journal of Marriage and the family* 1988, p. 543-552.

36 Flynn 2000.

37 Flynn 2000.

38 Flynn 2000.

Uit internationaal onderzoek onder vrouwen die slachtoffer zijn van huiselijk geweld blijkt dat zij vaak meerdere keren in crisis contact opnemen met hulporganisaties en vaak meerdere keren (kort) verblijven in opvanglocaties voordat zij de huiselijk-geweldsituatie permanent verlaten.³⁹ Een aanwezig huisdier speelt een belangrijke factor in de afwegingen die een slachtoffer maakt.⁴⁰

4. De actuele Nederlandse situatie

Het vorenstaande geeft inzicht in de relatie tussen huiselijk geweld en dierenmis-handeling op basis van (internationaal) onderzoek. In deze paragraaf schetsen we de actuele Nederlandse situatie met betrekking tot ondersteuning en opvang van slachtoffers van huiselijk geweld en hun huisdier. Nederland kent anno 2023 35 centrumgemeenten die zich richten op de opvang van vrouwen. Elke centrumgemeente heeft één of meerdere opvanglocaties, die vallen onder een opvangorganisatie.⁴¹ Met deze centrumgemeenten en bijbehorende locaties is Mendoo proactief in gesprek om in kaart te brengen welke keuzes er gemaakt worden met betrekking tot huisdiertoegekankelijkheid. In elf van de 35 centrumgemeenten bevinden zich opvanglocaties die diertoegekankelijk zijn.⁴² Dit betekent dat mensen in hun vlucht hun huisdier mee mogen nemen. Van deze opvanglocaties geven zeven locaties aan dat zij niet worden ondersteund door de centrumgemeenten in het bekostigen van de opvang van huisdieren. In dat geval draagt Mendoo de volledige kosten voor de zorg en ondersteuning van het dier. Voor vier opvanglocaties geldt dat de centrumgemeenten de kosten van opvang van huisdieren draagt. Voor 2023 hebben Den Haag, Amsterdam, Utrecht en Groningen ondersteuning geboden. Zij hebben echter ook alle aangegeven dit alleen voor 2023 beschikbaar te stellen en voor 2024 nog geen zekerheid te kunnen geven. Kortom: er is relatief weinig sprake van structurele financiering door gemeenten.

Drieëntwintig locaties binnen Nederland zijn niet diertoegekankelijk.⁴³ Veel van deze opvanglocaties zijn met Mendoo en centrumgemeenten in gesprek om te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn voor het diertoegekankelijk maken van de opvang en bijbehorende financiering. Met vijf gemeenten zijn volgens Mendoo op het moment goede gesprekken gaande over structurele ondersteuning. Dit zijn Den Haag, Groningen, Rotterdam, Eindhoven en Heerlen. Ondanks dat een groot deel van deze gemeenten nog geen diertoegekankelijke opvanglocatie kennen, hebben zij aangegeven ondersteuning te willen bieden aan 'losse' casuïstiek. Hierbij kan het bijvoorbeeld gaan om het opvangen van dieren bij gastouders. Kortom: zodra zich een probleem voordoet, wil de gemeente wel meedenken.

39 Ascione, Weber & Wood 1997a.

40 Ascione, Weber & Wood 1997a.

41 Sommige opvangorganisaties hebben meerdere locaties verspreid over verschillende centrumgemeenten in beheer. De organisatie Mendoo heeft kennis van 22 verschillende organisaties die verdeeld zijn over de centrumgemeenten, soms met meerdere locaties.

42 Diertoegekankelijke opvanglocaties in Nederland: Groningen, Alkmaar, Almere, Wormerveer, Haarlem, Amsterdam, Enschede, Apeldoorn, Utrecht, Arnhem en Nijmegen.

43 Van één opvanglocatie is het onzeker wat de huidige status is.

Vrijwel alle gemeenten laten in gesprek met Mendoo weten dat zij het belang inzien van een integrale aanpak met opvang van huisdieren. Zij zien echter weinig mogelijkheden voor het diertoegekankelijk maken van de opvang of het structureel financieren van opvangmogelijkheden. Ook leiden gesprekken in de meeste gemeenten nog niet tot een structurele samenwerking tussen locatie, gemeente en Mendoo en blijft de opvang van huisdieren een probleem. Van tien centrumgemeenten geeft Mendoo aan dat er geen vooruitgang wordt geboekt in het diertoegekankelijk maken van hun opvangmogelijkheden. Sommige van deze gemeenten lijken de verantwoordelijkheid voor gepaste opvang van het dier bij de diereigenaar zelf te leggen. Wanneer gemeenten geïnteresseerd zijn in een samenwerking met Mendoo, dan blijkt in de praktijk een dergelijke samenwerking nog niet zo eenvoudig te realiseren.

Van de locaties die diertoegekankelijk zijn, wordt wel veelvuldig gebruikgemaakt, blijkt uit registratie van Mendoo. Tabel 1 toont de verdeling van opgevangen huisdieren over de verschillende diertoegekankelijke locaties voor 2021 en 2022.

Tabel 1 *Verdeling opgevangen huisdieren per opvanglocatie in 2021 en 2022 (N = 123)*

Locatie	Absolute frequentie	Relatieve frequentie (%)
Blijf Amsterdam	27	21,9
Blijf Almere	27	21,9
Blijf Alkmaar	21	17,1
Wender Groningen	12	9,8
Kadera Enschede	9	7,4
Moviera Nijmegen	6	4,9
Moviera Apeldoorn	5	4,1
Kopland Groningen	5	4,1
Blijf Wormerveer	3	2,4
Moviera Utrecht	3	2,4
Moviera Oosterbeek	2	1,6
Moviera Arnhem	2	1,6
Blijf Haarlem	1	0,8
Totaal	123	100

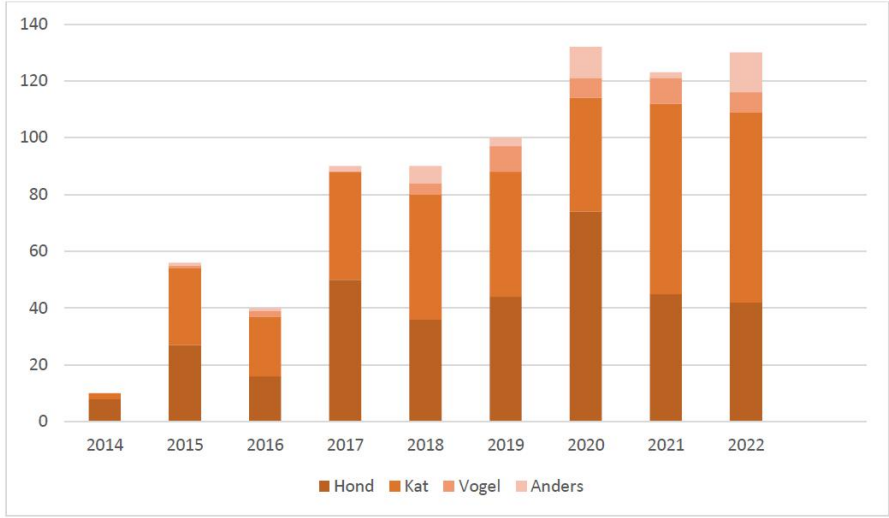
Bron: Registratie Mendoo, 2023.

In totaal heeft Mendoo in 2021 en 2022 289 huisdieren geregistreerd waarvoor opvang geregeld is. Uit tabel 1 blijkt dat 123 van deze huisdieren zijn opgevangen bij verschillende diertoegekankelijke opvanglocaties in Nederland. De meeste dieren (22%) zijn geplaatst in opvanglocatie Blijf Amsterdam en Blijf Almere (22%). Bij Blijf Alkmaar is 17% van de dieren opgevangen. Naast opvang in opvanglocaties is er voor 166 huisdieren in 2021 en 2022 een andere oplossing gevonden, waarvan de meest voorkomende een plaatsing in een gastgezin of pension betrof.⁴⁴

44 Registratie Mendoo 2023.

Deze registratie van Mendoo geeft een beeld van de aantallen en soorten dieren die er worden opgevangen of ondergebracht. Figuur 1 toont een duidelijke toename van het aantal dieren over de jaren 2014 tot 2022. De meest voorkomende dieren zijn de hond en kat.

Figuur 1 *Totaal dieren in Mendoo-project ‘Blijf van mijn dier’ per jaar en verdeling naar soort*

Bron: Registratie Mendoo-project ‘Blijf van mijn dier’, 2014-heden.

In 2017 heeft Mendoo een enquête uitgezet om informatie te verzamelen over de individuen die zich bij hen melden voor ondersteuning en opvang. Hier volgt een kort overzicht van de resultaten. In 22 van de 42 gevallen was er sprake van huiselijk geweld enkel gericht tegen de respondent. Een van de respondenten geeft aan dat er in het huishouden sprake was van huiselijk geweld gericht enkel tegen de kinderen. In 7 van de 42 gevallen was er sprake van zowel huiselijk geweld gericht tegen de respondent als tegen het kind/de kinderen. Geweld gericht tegen het huisdier alleen kwam in geen van de gevallen voor, maar wel in combinatie met huiselijk geweld gericht tegen de respondent (9) en in combinatie met huiselijk geweld gericht tegen respondent en aanwezige kinderen (2). In 22 van de 42 gevallen geeft de respondent aan de vlucht uit de situatie te hebben uitgesteld vanwege de aanwezigheid van het dier. Dat kon zelfs wel een jaar duren.

5. Conclusie

In deze bijdrage hebben we verslag gedaan van een verkennend onderzoek naar het veronderstelde verband tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling én de Nederlandse situatie met betrekking tot hulp voor en ondersteuning van slachtoffers en hun huisdier. Hiervoor hebben we een literatuurstudie uitgevoerd en registra-

ties van Mendoo geanalyseerd. Op basis van deze bevindingen wilden wij inzicht krijgen in de beantwoording van de volgende hoofdvraag: *Wat zijn de huidige beperkingen in de ondersteuning en opvang van slachtoffers van huiselijk geweld en hun huisdier in Nederland?*

Meerdere onderzoeken bevestigen de associatie tussen dierenmishandeling, kindermishandeling en huiselijk geweld tussen partners. Ook in dit onderzoek wordt dat beeld bevestigd: huiselijk geweld gericht tegen het slachtoffer (of aanwezige kinderen) ging regelmatig gepaard met geweld tegen het huisdier. Dit bevestigt de noodzaak van een integrale aanpak. Professionals die een vorm van mishandeling, waaronder dierenverwaarlozing of mishandeling, in een huishouden signaleren, moeten extra alert zijn op (andere) vormen van huiselijk geweld.

Ook in de daadwerkelijke ondersteuning van en hulp voor slachtoffers van huiselijk geweld moet aandacht zijn voor aanwezige huisdieren. Zowel mens als dier verdient goede opvang. In te veel gevallen ontbreekt dit. In Nederland bieden de meeste opvanglocaties onvoldoende mogelijkheden voor het opvangen van of hulp bij het onderbrengen van huisdieren van slachtoffers. Dit ondanks dat uit onderzoek blijkt dat vrouwen geneigd zijn zichzelf (en aanwezige kinderen en dieren) langer bloot te stellen aan het geweld vanwege zorgen om het dier.

Helaas blijkt dat de praktijk achterblijft. Analyse van gegevens van Mendoo laat zien dat het aantal opvanglocaties dat diertoegankelijk is slechts langzaam stijgt. Te weinig gemeenten en opvanglocaties hebben een gedegen beleid rondom dit thema, inclusief structurele financiering. In 2023 zijn slechts elf van de 35 centrumgemeenten en bijbehorende opvanglocaties diertoegankelijk. Veel van de argumenten voor het ontbreken van dit beleid heeft betrekking op de financiële nadelen: locaties moeten huisdiervriendelijk gemaakt worden, wat vaak betekent dat er kosten gemaakt moeten worden voor een verbouwing, aangevuld met kosten voor de zorgen voor het dier. Waar deze financiële middelen vandaan kunnen en/of moeten komen, is in veel gemeenten onduidelijk.

In gesprek met opvanglocaties en centrumgemeenten merkt Mendoo dat vrijwel alle opvanglocaties wel het belang inzien van het hebben van aandacht voor huisdieren van slachtoffers. Dit inzicht in de grootte van het probleem én erkenning daarvan zijn een eerste stap in verbetering. Verdere verkenning naar mogelijkheden voor diertoegankelijke opvang voor slachtoffers overal in Nederland én structurele financiering beschikbaar vanuit de gemeenten zouden op korte termijn op de agenda moeten staan van beleidmakers. Ons advies is om dit gesprek ook op landelijk niveau te voeren om te verkennen of een gedegen nationaal beleid tot de mogelijkheden behoort.